

دریافت مقاله: ۹۱/۵/۱۰

فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت نظامی

پذیرش مقاله: ۹۱/۶/۱۴

شماره ۴۳، سال یازدهم، پاییز ۱۳۹۰

ص ص ۱۳۵ - ۱۶۴

ارائه الگوی مناسب پراکنش آمادگاه‌های نزاجا در جنگ ناهمتراز با رعایت

اصول پدافند غیرعامل

محمد علی منشادی^۱

چکیده

هدف آماد و پشتیبانی در جنگ ناهمتراز، پشتیبانی همه جانبه نیروهای مسلح در کلیه حالات و در هر شرایط و هر نوع عملیات نظامی با هر نوع ابزار و روش، متناسب با حالات، شرایط و انواع عملیات به منظور کاهش آسیب‌پذیری و ارتقای پایداری می‌باشد. عواملی همچون چالاکی، بدیع بودن، دقت و پاسخگویی با حداکثر سرعت مبنای شکل‌گیری و نقش آماد و پشتیبانی در پشتیبانی عملیات ناهمتراز هستند. با توجه به این‌که استقرار آمادگاه‌های فعلی به بیش از سه دهه باز می‌گردد و محورهای تهدید جدیدی به وجود آمده است؛ در این مطالعه سعی شده است با بررسی آسیب‌پذیری آمادگاه‌های موجود پراکنش مناسبی برای آمادگاه‌ها پیشنهاد گردد. در این پژوهش، نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق موردی-زمینه‌ای با هدف ارائه الگوی مناسب پراکنش آمادگاه‌های نزاجا با توجه به جنگ ناهمتراز با تأکید بر اصول پدافند غیرعامل می‌باشد. نتایج حاصله با استفاده از تهیه پرسش‌نامه و همچنین مصاحبه با تعدادی از کارشناسان و خبرگان و انجام فرآیند تحقیق نشان می‌دهد که در برخی مناطق طبق الگوی ارائه شده نیاز به بازنگری و احداث آمادگاه وجود دارد.

واژگان کلیدی: جنگ ناهمتراز، پدافند غیرعامل، آماد و پشتیبانی، پراکنش آمادگاه‌ها،

محورهای تهدید

---

۱ - دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

جنگ یکی از عناصر پایدار تاریخ بشری است به طوری که جامعه شناسان از آن به عنوان یک پدیده و واقعیت اجتماعی یاد می‌کنند. لازم به ذکر است تنها سه هفته در طی ۴۵ سال (از سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۰) در کره زمین جنگی رخ نداده و اکثر این جنگ‌ها در کشورهای جهان سوم به وقوع پیوسته است. قرن بیستم شاهد بیش از ۲۲۰ جنگ با بیش از ۲۰۰ میلیون تلفات انسانی بوده است. تنها کشور ایران طی سالیان گذشته شاهد چهار جنگ مهم در منطقه و همسایگی خود (جنگ تحمیلی، جنگ اول خلیج فارس، جنگ افغانستان و جنگ آمریکا و انگلیس علیه عراق) بوده است و وقوع مناقشات و جنگ‌های دیگری با اهداف ژئوپلتیک، مهار، محاصره و مقابله با انقلاب اسلامی جزء اهداف راهبردی استکبار جهانی می‌باشد. با مروری بر جنگ‌های گذشته خصوصاً هشت سال دفاع مقدس، جنگ ۴۳ روزه ۱۹۹۱ متحدین علیه عراق (جنگ اول خلیج فارس)، جنگ ۱۱ هفته‌ای سال ۱۹۹۹ ناتو علیه یوگسلاوی، جنگ اخیر آمریکا و انگلیس علیه عراق، اینطور به نظر می‌رسد که کشور مهاجم جهت در هم شکستن اراده ملت و توان اقتصادی، نظامی و سیاسی کشور مورد تهاجم با اتخاذ راهبرد انهدام مراکز ثقل؛ توجه خود را صرف بمباران و انهدام مراکز حیاتی و حساس می‌نماید. (کولیوندی، ۱۳۹۰: ۲)

انجام اقدامات پدافند غیرعامل، در جنگ‌های ناهمتر از امروزی در جهت مقابله با تهاجمات خصمانه و تقلیل خسارت ناشی از حملات هوایی، زمینی و دریایی کشور مهاجم، موضوعی بنیادی است که وسعت و گستره آن تمامی زیرساخت‌ها و مراکز حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی، سیاسی، ارتباطی، مواصلاتی نظیر بنادر، فرودگاه‌ها، پل‌ها، زیرساخت‌های محصولات کلیدی نظیر پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌ها، مجتمع‌های بزرگ صنعتی، مراکز هدایت و فرماندهی و جمعیت مردمی کشور را در برمی‌گیرد تا حدی که حفظ امنیت ملی و اقتصادی، شکست‌ناپذیری در جنگ، به نحو

چشمگیری وابسته به برنامه‌ریزی و ساماندهی همه جانبه در موضوع حیاتی پدافند غیرعامل می‌باشد. (آقاپور، ۱۳۹۰: ۲)

سامانه آماد و پشتیبانی یکی از ارکان مهم در جنگ می‌باشد. بعبارتی، آماد و پشتیبانی با جنگ رابطه تنگاتنگ و انفصال ناپذیر دارند. اصولاً هیچ نوع جنگی بدون آماد و پشتیبانی شکل نمی‌گیرد. هر جنگی چه کوچک یا بزرگ، محدود یا فراگیر، منطقه‌ای یا جهانی، همتر از یا ناهمتر از دارای سامانه و ساختار آماد و پشتیبانی است (مک نایر، ۱۳۸۲: ۱۵۷). جنگ آینده در حقیقت، جنگ میان سامانه‌های پشتیبانی است. هر قدر که سامانه پشتیبانی خدمات رزمی یک ارتش قدرتمندتر باشد به همان میزان توان دفاعی و قدرت بازدارندگی، قابلیت اجرایی و تحمل پذیری ارتش قویتر است. در هر شرایطی از جنگ، در هر نوع جنگ، هر ارتشی برای بقاء و انجام مأموریت‌های خود به پشتیبانی خدمات رزمی نیاز دارد. جنگ ناهمتر از نیز که در واقع جنگ آینده است از این قاعده پیروی می‌نماید. (منشادی، ۱۳۹۰: ۲)

مأموریت سامانه پشتیبانی خدمات رزمی در جنگ ناهمتر از عبارت است از: ایجاد و به بکارگیری کلیه تواناییها، سامانه ها و روشهای مناسب و مؤثر در پشتیبانی نیروهای مسلح در شرایط مختلف رزمی و ناهمتر از به نحوی که نیروهای مسلح بتوانند مأموریت خود را به نحو مطلوب و با موفقیت به پایان برسانند. برای پشتیبانی مناسب و مؤثر، ارزیابی و بررسی نقاط ضعف و قوت سامانه آماد و پشتیبانی امری ضروری بنظر می‌رسد. با توجه به این‌که در جنگ ناهمتر از حداکثر سرعت و حداقل تحرک حائز اهمیت است؛ می‌توان طولانی بودن فاصله نقاط آمادی از صحنه رزم احتمالی یگانهای مانوری را از نقاط ضعف سامانه آماد و پشتیبانی برشمرد. (صالحی، ۱۳۸۷: ۲۵)

کشور ایران به لحاظ موقعیت ژئواستراتژیک، ژئوپلیتیک و برخورداری از منابع طبیعی غنی، دارای شرایط بی‌نظیری می‌باشد که همواره مورد تهدید کشورهای بیگانه قرار گرفته است. همچنین با توجه به وضعیت کشورهای همسایه و تغییر الگوی

حکمرانی و سیاست در پاره‌ای از آنها و همچنین تحولات اخیر منطقه، محورهای جدید تهدید برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد شده است که می‌توان گفت نسبت به سه دهه اخیر، تغییراتی در محورهای تهدید ایجاد شده است.

بیان مسئله

یکی از مؤثرترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات که همواره مدنظر بیشتر کشورهای جهان قرار داشته، پدافند غیرعامل است. کشورهایی مانند آمریکا و شوروی سابق با وجود برخورداری از توان نظامی بسیار بالا توجه ویژه‌ای به این موضوع دارند. لازم به ذکر است برای کشوری مانند سوئیس با وجود بی‌طرفی در دو جنگ جهانی و مواجه نبودن با تهدید، این موضوع نیز حائز اهمیت است. در کشور ما، علی‌رغم موقعیت خاص ژئوپلیتیک، دارا بودن ثروت‌های عظیم نفت و گاز، نظام ضد استکبار و ورود به عرصه‌های فناوری نوین و تهدیدات استکبار جهانی، به موضوع پدافند غیرعامل توجه چندانی نشده و حتی تجربیات حاصل از سال‌های دفاع مقدس نیز در ایجاد هوشیاری لازم برای کاهش آسیب پذیری‌ها و توجه به محورهای پایداری توسعه از نظر امنیت و دفاع، نقش قابل قبولی ایفا نکرده است. (قنوت و همکاران، ۱۳۸۷:

(۹)

شناخت آسیب‌پذیری‌ها، گام نخست و شاید مهم‌ترین گام در خنثی‌سازی اقدامات خصمانه دشمن می‌باشد. در این میان حوزه دفاعی به ویژه در نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در زمان جنگ و وقوع بحران و مدیریت صحیح و اصولی این حوزه، یکی از دغدغه‌های قابل توجه می‌باشد.

یکی از راه‌های اصولی مقابله با تهدیدات دشمنان، توجه خاص به پدافند غیرعامل است، نتایج و تجربیات حاصل از جنگ‌های اخیر در منطقه و سایر نقاط جهان نشان داده است که عدم توجه به پدافند غیرعامل، تلفات و ضایعات جبران‌ناپذیری را برجای خواهد گذاشت. در واقع با اتخاذ یک سری تدابیر و اقدامات احتیاطی پیش‌گیرانه که

مستلزم به کارگیری جنگ‌افزار نبوده، می‌توان از وارد شدن خسارت مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی بخصوص در ارتش جمهوری اسلامی ایران و همچنین تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد.

از اصول و شاخص‌های پدافند غیرعامل مؤثر بر آمایش سرزمین می‌توان به انتخاب عرصه‌های ایمن در جغرافیای کشور (بررسی و آنالیز تهدیدات خارجی و داخلی، ارزیابی نواحی آسیب پذیر، انتخاب فاصله مناسب از مرزها نسبت به تهدید و ...) و کوچک‌سازی، ارزان‌سازی و ابتکار در پدافند غیرعامل (اجتناب از گسترش مراکز حیاتی و حساس با مقیاس بزرگ، کوچک‌سازی، پراکنده‌سازی) اشاره داشت.

با توجه به جنگ‌های اخیر منطقه، یکی از آسیب‌پذیرترین سامانه‌های ۹ گانه عملیات نظامی، سامانه پشتیبانی خدمات رزمی می‌باشد. لذا پرداختن به این موضوع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. آماد و پشتیبانی و جنگ رابطه تنگاتنگ و انفصال‌ناپذیر دارند. جنگ آینده در حقیقت، جنگ میان سامانه‌های پشتیبانی است. هر قدر که سامانه پشتیبانی خدمات رزمی یک ارتش قدرتمندتر باشد به همان میزان توان دفاعی و قدرت بازدارندگی، قابلیت اجرایی و تحمل پذیری ارتش قوی‌تر است. در هر شرایطی از جنگ، در هر نوع جنگ، هر ارتشی برای بقاء و انجام مأموریت‌های خود به پشتیبانی خدمات رزمی نیاز دارد. جنگ ناهمتراز نیز که در واقع جنگ آینده است از این قاعده پیروی می‌نماید. الفبای آماد و پشتیبانی جنگ ناهمتراز، چالاکي، ناب بودن، دقت و پاسخگویی با حداکثر سرعت است و این عوامل مبنای شکل‌گیری و جهت‌گیری آماد و پشتیبانی جنگ ناهمتراز می‌باشند. (صالحی، ۱۳۸۷: ۲۵)

با توجه به اصول و شاخص‌های پدافند غیرعامل و ویژگی‌های جنگ ناهمتراز و با در نظر گرفتن تحولات اخیر منطقه و ایجاد محورهای جدید تهدید، به نظر می‌رسد پراکنش آمادگاه‌های فعلی در سطح کشور نیازمند بازنگری است.

ضرورت و اهمیت تحقیق

با توجه به شرایط جدید منطقه‌ای و بین‌المللی و بروز شرایط و قابلیت‌های جدید در علم آمار، مطالعه در خصوص ایجاد نظام آمار امری بسیار مهم و حیاتی می‌باشد. (عصاریان نژاد و همکاران، ۱۳۸۷: ۳)

در موضوع جنگ عوامل و متغیرهایی وجود دارند که باعث عدم شباهت جنگ‌ها نسبت به یکدیگر می‌گردند (هیچ جنگی شبیه جنگ ماقبل خود نخواهد بود) این عوامل عبارت‌اند از: افکار، اندیشه‌ها و تئوری‌ها همچنین رشد فناوری، به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته در ساخت سلاح و تجهیزات نیز از عناصر دیگری هستند که موجب عدم شباهت جنگ‌ها نسبت به یکدیگر می‌گردند. کنترل روند نسل جنگ‌ها برابر آنچه تاکنون تجربه کرده‌ایم ما را به طرف این حقیقت سوق می‌دهد که بپذیریم نسل جدید جنگ‌ها در راه بوده که نه تنها شباهت کمتری با جنگ‌هایی که تاکنون به وقوع پیوسته‌اند، خواهند داشت بلکه دارای تفاوت‌هایی اساسی نیز خواهند بود (حیدری، ۱۳۸۹: ۴۵-۴۶).

بازنگری در پراکنش آمادگاه‌های موجود نزاجا در جنگ ناهمتر از با تأکید بر اصول پدافند غیرعامل در این رابطه امری ضروری است؛ زیرا وقتی یک سامانه آمادی توانایی لازم برای پشتیبانی از یک عملیات را نداشته باشد، آن عملیات با شکست مواجه می‌شود. با توجه به این که بیش از چهار دهه از مکان‌یابی و احداث آمادگاه‌های فعلی می‌گذرد ضرورت بازنگری در بروز رسانی آمایش به شدت احساس می‌شود. این مقاله، الگویی را پیشنهاد می‌کند که آمادگاه‌ها ضمن پراکنده و متفرق بودن، با لحاظ کردن محورهای جدید تهدید بتواند آمادرسانی را به موقع و با توجه به نوع و حجم تهدید به بهترین شکل انجام دهد.

پیشینه تحقیق

با توجه به بررسی سوابق تحقیقاتی و مطالعات اکتشافی انجام شده، مشخص گردید که موضوع مشابه با عنوان تحقیق حاضر وجود نداشته و از این جهت موضوع تحقیق پیش رو، دارای نوآوری و بداعت در حیطه مباحث پدافند غیرعامل می‌باشد. در عین حال، دو مطالعه مرتبط با موضوع این پژوهش که در خلال مطالعات اکتشافی بدست آمده است و می‌تواند در پاسخ به سؤالات تحقیق نیز مفید واقع گردد، در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- پیشینه تحقیق

اول	
عنوان تحقیق	طراحی الگوی آمایش سرزمین با اعمال اصول پدافند غیرعامل جهت نیل به توسعه پایدار و امن؛ مورد مطالعه منطقه شمال غرب ایران، محقق: جلالی، غلامرضا؛ استاد راهنما: حافظ نیا، محمد، ۱۳۸۹.
سؤالات تحقیق	- الگوی بهینه آمایش سرزمین شمال غرب ایران با اعمال اصول پدافند غیرعامل چیست؟ - عوامل و متغیرهای فضایی و غیر فضایی و پدافندی مؤثر در الگوی فوق کدام است؟
نتایج تحقیق	- با توجه به ارائه الگوی مناسب از آمایش سرزمین در منطقه شمال غرب، پیشنهاد شده در طراحی الگوی آمایش سرزمین کشور از تأثیر مؤلفه‌های پدافند غیرعامل، با قابلیت تعمیم بالا بهره‌گیری شود.

دوم	
عنوان تحقیق	بررسی عوامل مؤثر بر نحوه آمایش سرزمینی آمادگاه‌های مهماتی آجا، محقق: زادنجفی پور، مهرزاد، ۱۳۸۸.
سؤالات تحقیق	عوامل مؤثر بر نحوه آمایش سرزمینی آمادگاه‌های مهماتی آجا چیست؟
نتایج تحقیق	در این مطالعه، به بررسی عوامل مؤثر محیط داخلی و خارجی بر آمایش آمادگاه‌های مهماتی آجا در شرایط نبرد ناهمگون پرداخته شده است. سپس الگوی مهماتی کوچک و متعدد به عنوان الگوی مناسب در نظر گرفته شده است.

موقعیت راهبردی جمهوری اسلامی ایران در منطقه

جمهوری اسلامی ایران با وسعتی در حدود ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع از گسترش قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده و از این لحاظ رتبه شانزدهم جهان به حساب می‌آید. جمهوری اسلامی ایران واقع در غرب آسیا که از شمال به کشورهای ارمنستان، آذربایجان و دریای خزر و از شرق به ترکمنستان، افغانستان و پاکستان، از جنوب به دریای عمان و خلیج فارس و از غرب به عراق و ترکیه محدود است.

ایران با کشورهای تازه استقلال‌یافته در شمال ۱۲۶۰ کیلومتر مرز مشترک (آبی و خشکی) دارد. مرز مشترک ایران با افغانستان ۹۴۵ کیلومتر، با پاکستان ۹۷۸ کیلومتر، با ترکیه ۴۸۶ کیلومتر و با عراق ۱۶۰۹ کیلومتر است.

به طور کلی جمع کل مرزهای رسمی ایران ۶۰۳۱ کیلومتر خشکی و طول مرزهای دریایی در ۳ ساحل خلیج فارس، دریای عمان و دریای مازندران ۲۷۰۰ کیلومتر است. که جمع مرزهای پیرامون کشور ۸۷۳۱ کیلومتر می‌باشد.

کشور ایران به همراه چین و پس از جمهوری فدراتیو روسیه با ۱۵ کشور همسایه، رکورددار تعداد بیشترین همسایه در جهان می‌باشد. موقعیت راهبردی جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا بی‌نظیر است؛ زیرا تنها کشوری است که با داشتن دو منطقه بزرگ دریایی در شمال و جنوب کشور، پلی مطمئن بین آسیا، اروپا، آفریقا و استرالیا از طریق کشور ایران و مسیرهای دریایی گردیده است. جمهوری اسلامی ایران به سبب داشتن بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر سواحل بهم پیوسته در خلیج فارس و دریای عمان و وجود بنادر، پایانه‌های نفتی و منابع فراوان در فلات قاره، سواحل و جزایر در خلیج فارس و در اختیار داشتن تنگه راهبردی هرمز بعنوان گذرگاه مهم از ژئواستراتژیکی دفاعی متمایزی برخوردار است. (زاد نجفی پور، ۱۳۸۸: ۶۰)

در یک جنگ منطقه‌ای صرف نظر از پتانسیل قدرت رقیب، این موقعیت برجسته از نظر عملیات آفندی و پدافندی موقعیت ویژه‌ای را برای جمهوری اسلامی ایران فراهم می‌نماید. (صفوی، ۱۳۷۷: ۲۸)

مرزهای جغرافیایی

ایران در مرز دو قاره آسیا و اروپا قرار گرفته و از زمان‌های بسیار دور پل ارتباط شرق و غرب بوده و در منطقه‌ای واقع شده است که بطور نسبی محل اتصال سه قاره اروپا، آسیا و اروپا می‌باشد. تعداد همسایگان یکی از ویژگی‌های این سرزمین است. گستره وسیعی که در گذشته سرزمین ایران به شمار می‌آمد، در حال حاضر بین ۱۵ کشور تقسیم شده است و این موضوع هم به نوعی تهدید بوده و هم فرصت و تحریم‌پذیری کشور را کاهش می‌دهد.

همسایگی و نزدیکی با کشورهای محصور در خشکی از دیگر ویژگی‌های موقعیت جغرافیایی ایران است. تعداد قابل ملاحظه‌ای از کشورهای منطقه (اعم از هم مرز و یا در نزدیکی مرزها) کشورهای محصور در خشکی هستند که برای برقرای ارتباط

بین‌المللی و بین قاره‌ای ناگزیر به عبور از خاک ایران و یا استفاده از مرزهای آبی آن می‌باشند. موقعیت جغرافیایی یک کشور بیشتر در دو مورد، یک موقعیت ریاضی و دیگری موقعیت نسبی آن مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

موقعیت ریاضی، همان طول و عرض جغرافیایی است که در شرایط آب و هوایی تأثیر دارد. موقعیت نسبی، نسبت دوری و نزدیکی به دریا و موقعیت یک کشور نسبت به کشورهای همسایه است که در تحلیل وضع جغرافیایی آن کشور مؤثر است. (صفوی، ۱۳۷۷: ۳۰)

موقعیت ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران در منطقه

همان‌گونه که قبلاً هم اشاره شد ایران در جنوب غربی آسیا واقع است. آسیای جنوب غربی در حقیقت منطقه واسطه بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا است که ایران در این منطقه به نحو شدیدی از حوادث این سه قاره متأثر است. زیرا هر نوع واقعه‌ای که در این قاره‌ها به وقوع پیوندد و یا روابط سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی بین این سه قاره به صورتی بر ایران تأثیر خواهد گذاشت.

به عنوان مثال در جنگ‌های اول و دوم جهانی با این‌که ایران در جنگ اعلان بی‌طرفی کرده بود، ولی در هر دو جنگ، ایران مورد اشغال نظامی قرار گرفت و یا فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، ضمن این‌که خطر یک قدرت برگ در شمال ایران را کاهش داد، اما مسائل جدیدی در وضعیت سیاسی و اقتصادی این سه قاره به وجود آورد، که ایران می‌تواند از آن بهره خاصی ببرد.

همچنین اهمیت منابع اقتصادی منطقه خلیج فارس و وابستگی شدید آمریکا، اروپا و ژاپن به منابع انرژی این منطقه و علم به این‌که ایران با ثبات‌ترین و قدرتمندترین کشور منطقه است و با داشتن سواحل طولانی ۲۰۲۵ کیلومتری شمال خلیج فارس و در اختیار داشتن جزایر بسیار مهم لارک، قشم، هنگام، جزایر سه‌گانه بوموسی، تنب بزرگ و تنب

کوچک و نیز تسلط کامل بر تنگه راهبردی هرمز، این کشور از یک موقعیت برتر جغرافیایی برخوردار است.

کشور ایران یک موقعیت مرکزی نسبت به کشورهای مجاور خود دارد. در واقع می‌تواند به عنوان کشوری با نسبت ژئوپلیتیکی بالا در تمام حوزه‌های ژئوپلیتیکی اطراف خودش حضور داشته باشد و در پیدایش شکل‌های منطقه‌ای و فعال شدن حوزه ژئوپلیتیکی و کارکردهای آن، نقش مؤثری داشته باشد و فرایند سیاسی این حوزه‌ها را شکل دهد.

حوزه‌های ژئوپلیتیکی که کشور ایران با آنها ارتباط دارد، دارای تفاوت‌ها و تشابهاتی با هم هستند. در عین حال ایران نیز با تمام حوزه‌های ژئوپلیتیکی، دارای تشابهات و تجانس‌ها و دارای منافع مشترک می‌باشد، از سوی دیگر ایران می‌تواند بالقوه عامل اتصال برای تمامی حوزه‌ها باشد و در جهت متشکل شدن این حوزه‌ها نقش مؤثری را بر عهده بگیرد. (صفوی، ۱۳۷۷: ۴۵)

مروری بر عملکرد آماد و پشتیبانی در دفاع مقدس (بررسی سوابق تاریخی و مصاحبه با صاحب‌نظران):

شروع جنگ تحمیلی از سوی دشمن بعثی علیه نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران در شرایط غیر قابل انتظار و عدم امکان پیش‌بینی سامانه آماد و پشتیبانی از یک سو و گستردگی جغرافیایی صحنه جنگ در حدود ۱۳۰۰ کیلومتر مرز زمینی دو کشور و عملیات هوایی و دریایی و نقش مؤثر عموم مردم در دفاع و شکل‌گیری یگان‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در طول جنگ و تحریم همه‌جانبه جمهوری اسلامی از سوی کشورهای غربی که تأمین‌کننده عمده تجهیزات موجود نظامی کشور قبل از انقلاب بودند از جمله ویژگی‌هایی است که باید تأثیر آن را بر عملکرد آماد و پشتیبانی مورد توجه قرار داد.

به طور کلی دو سامانه آماد و پشتیبانی در دوران دفاع مقدس وجود داشت یک سامانه رسمی و سازمانی که مربوط به ارتش جمهوری اسلامی ایران که شامل پشتیبانی مناطق، فرماندهی آماد و پش، فرماندهی ترابری و در نیروی هوایی و در نیروی دریایی، یگان‌های فنی و نگهداری بودند.

این سامانه متصل به انبارها و دیپوی عمده نگهداری مهمات و تجهیزات و قطعات بود و سامانه دوم که در جنگ متولد شد و مبتنی بر کمک‌های مردمی که از سراسر کشور برای حمایت و پشتیبانی از جنگ در ستادهای شهرستان‌ها و استان‌ها جمع‌آوری و به نقاط مختلف جبهه ارسال می‌شد. این سامانه به مرور طولانی شدن جنگ شکل منسجم‌تری پیدا کرد. یگان‌های پشتیبانی پیش‌بینی شده در سطح نیروی زمینی اصولاً برای جنگی با این گستردگی آمادگی لازم را نداشتند، در نتیجه با خلاقیت‌ها، ابتکارات و تجارب حضور در جنگ اقداماتی انجام گرفت. در کنار سامانه سازمانی با توجه به مردمی شدن جنگ فرهنگ بسیج در صحنه آماد و پشتیبانی نیز با استقرار ایستگاه‌های صلواتی در کلیه خطوط مواصلات و عقبه یگان‌ها تجلی یافت و به ثبت رسید، اقدامی که نقطه ارتباط با فرهنگ مذهبی نیز می‌باشد. از طرفی به دلیل بسیج منابع ملی در پشتیبانی از جنگ در ترابری، بهداشت و درمان، آماد و تدارکات و مهندسی توانمندی سایر دستگاه‌ها در جنگ حضور چشمگیر و مؤثر و به موقع داشت.

پشتیبانی خودجوش مردمی نیز در جنگ به دو شکل انجام گرفت:

الف) جمع‌آوری کمک‌های مردمی در ستادهای شهرستان، بسته‌بندی، گرفتن نیازها، هماهنگی و ترابری و تحویل به مناطق و تحویل به یگان‌ها.

ب) تهیه توسط گروه‌های خودجوش صنفی و حمل مستقیم به مناطق جبهه که همراه با بازدید و دیدار این گروه‌های صنفی، کمک‌های آنها که بیشتر جنبه آماد طبقه ۱، ۲ و ۶ بود، تحویل می‌گردید.

در هر عملیات نظامی وقایع و اتفاقات خاصی رخ می‌دهد که با توجه به موقعیت‌های زمانی و مکانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این مطالعه به اهم وقایع و رخداد‌های آماد و پشتیبانی در عملیات والفجر ۲ به شرح ذیل اشاره می‌شود:

- بمب باران هوایی بخشی از امکانات چند یگان عملیاتی در عقبه و از بین رفتن آنها.
- بمباران هوایی پادگان پسوه و آسیب‌دیدگی بخش عمده‌ای از تجهیزات و امکانات موجود در آن.

- شیوع برخی بیماری‌های مزمن در میان رزمندگان در خطوط عملیاتی.

- کمین ضد انقلاب در مسیرهای تردد نیروهای آماد و پشتیبانی در هنگام حمل مایحتاج رزمندگان.

- اولین بمباران شیمیایی دشمن بعثی در محورهای آماد و پشتیبانی را با مشکلات زیادی روبرو ساخت.

- به غنیمت گرفتن ۱۲۰۰۰ قبضه تفنگ کلاشینکف، ۴۸ قبضه توپ ۱۰۶ م م، ۲۰۰ قبضه انواع خمپاره و چندین کامیون انواع مهمات.

سامانه آماد و پشتیبانی سازمانی نزاچا با امکانات موجود در همه عملیات‌ها مسئولیت پشتیبانی از یگان‌های رزمی را بر عهده داشت و در حالی که عمده کمک‌هایی که از طریق بسیج منابع ملی کشور تأمین می‌شد، در پشتیبانی از یگان‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که فاقد سامانه پشتیبانی سازمان یافته‌ای بودند، قرار می‌گرفت، سامانه سازمانی نزاچا با منابع و امکانات به مراتب کمتری به مراتب بهتر عمل می‌کرد و نشان داد که برنامه‌ریزی، هماهنگی، سازماندهی، برآورد و به عبارتی تمرکزی عمل نمودن در برنامه‌ریزی به مراتب موفق‌تر از طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی ناپیوسته می‌باشد؛ چرا که نیازسنجی و هدایت امکانات به اندازه نیازهای تعریف شده، مانع از هدر رفتن منابع می‌گردد. البته گستردگی جنگ و جغرافیای طبیعی صحنه جنگ نشان داد که تجهیزات

موجود برای ترابری، توزیع و آماد رسانی متناسب با شرایط و نیازها نبود و از آنجا که بخش عمده امکانات هوانیروز در پشتیبانی از عملیات یگان‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی از جمله پشتیبانی آمادی قرار گرفت، نیروی زمینی نتوانست از بخشی از توانمندی سازمانی خود استفاده نماید که نقصان آن در عمل به خوبی مشهود بود.

اهداف تحقیق

هدف اصلی

دستیابی به الگوی چیدمان مناسب آمادگاه‌های نزاجا با تأکید بر اصول پدافند غیرعامل در جنگ ناهمتراز

اهداف فرعی

بازنگری و شناخت نقاط قوت و ضعف پراکنش آمادگاه‌های موجود

شناخت ویژگی‌های تهدید ناهمتراز

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

با توجه به جنگ ناهمتراز، الگوی چیدمان مناسب آمادگاه‌های نزاجا با تأکید بر اصول پدافند غیرعامل چیست؟

سؤالات فرعی

نقاط قوت و ضعف آمادگاه‌های موجود نزاجا از منظر پدافند غیرعامل کدامند؟

آیا پراکنش آمادگاه‌های موجود با توجه به تهدید جدید ناهمتراز مناسب می‌باشد؟

نوع و روش تحقیق

در این پژوهش، نوع تحقیق کاربردی می‌باشد. روش این تحقیق موردی-زمینه‌ای با هدف ارائه الگوی مناسب برای پراکنش آمادگاه‌های نزاجا می‌باشد. پژوهش حاضر

بوسیله مصاحبه با تعدادی از کارشناسان و خبرگان این امر، تهیه پرسش‌نامه و مطالعات کتابخانه‌ای انجام پذیرفته است و بر اساس نقاط ضعف موجود، محورهای تهدید و همچنین تحولات اخیر منطقه و کشورهای همسایه، بازنگری در آمایش آمادگاه‌ها صورت پذیرفته است.

قلمرو مکانی تحقیق

قلمرو تحقیق از نظر مکانی، شامل منطقه استقرار سرزمینی و ماموریتی نزاچا به عبارتی کشور جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. کشور ایران با وسعتی در حدود ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع در جنوب غربی آسیا قرار گرفته است. از ویژگی‌های سرزمین ایران می‌توان به تمدن پر سابقه و فرهنگ غنی، موقعیت جغرافیایی (همسایگی)، وضعیت جغرافیایی (تنوع اقلیمی)، موقعیت طبیعی (منابع طبیعی، نفت، گاز) و ... اشاره داشت.

کشور ایران به همراه چین و پس از روسیه با ۱۵ کشور همسایه، رکورددار تعداد بیشترین همسایه در جهان است. موقعیت جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا بی‌نظیر است زیرا تنها کشوری است که با داشتن دو منطقه بزرگ دریایی در شمال و جنوب کشور پلی مطمئن بین آسیا، اروپا و آفریقا از طریق کشور ایران و مسیرهای دریایی گردیده است.

همچنین اهمیت منابع اقتصادی منطقه خلیج فارس و وابستگی شدید آمریکا، اروپا و ژاپن به منابع انرژی این منطقه و علم به این‌که ایران با ثبات‌ترین و قدرتمندترین کشور منطقه است و با در اختیار داشتن جزایر بسیار مهم لارک، قشم، هنگام، جزایر سه‌گانه بوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک و نیز تسلط کامل بر تنگه هرمز، این کشور از یک موقعیت برتر جغرافیایی برخوردار است.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات

اطلاعات مورد نیاز در این تحقیق به شرح زیر به دست آمده است.

- از طریق جستجوی کتابخانه‌ای (کتاب، مقالات)، بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی و اینترنتی، مطالعات میدانی، مصاحبه و پرسش‌نامه.
- مطالعه و بررسی نظریه‌ها و دیدگاه‌های صاحب‌نظران و مراکز علمی و تحقیقاتی کشور و جهان.
- از نظرات متخصصان فن، فرماندهان و مدیران نظامی و غیرنظامی در خصوص مشخص کردن عوامل مؤثر بر امنیت عناصر فضایی و پدافند غیرعامل استفاده می‌گردد.

مبانی نظری و مطالعات زمینه تحقیق (ادبیات تحقیق)

تعریف پدافند غیرعامل

به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به‌کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد. (موحدی نیا، ۱۳۸۸: ۷۴)

اقدامات پدافند غیرعامل شامل استتار، اختفا، پوشش، فریب، تفرقه و پراکندگی، استحکامات و سازه‌های امن و اعلام خبر می‌باشد. (قراگاه پدافند هوایی خاتم الانبیا، ۸۶: ۵)

اصول عمده پدافند غیرعامل

از اصول عمده پدافند غیرعامل می‌توان به موارد زیر اشاره داشت: انتخاب عرصه‌های ایمن در جغرافیای کشور، تعیین مقیاس بهینه استقرار جمعیت و فعالیت در فضا، پراکندگی در توزیع عملکردها متناسب با تهدیدات و جغرافیا، انتخاب مقیاس بهینه از پراکندگی و توجیه اقتصادی پروژه، کوچک‌سازی و ارزان‌سازی و ابتکار در پدافند

غیرعامل، موازی‌سازی سامانه‌های پشتیبانی وابسته، مقاوم‌سازی، استحکامات و ایمن‌سازی سازه‌های حیاتی، مکان‌یابی استقرار عملکردها، مدیریت بحران دفاعی در صحنه‌ها، استتار و نامرئی‌سازی، کور کردن سیستم اطلاعاتی دشمن، اختفاء با استفاده از عوارض طبیعی، پوشش در همه زمینه‌ها، فریب، ابتکار عمل و تنوع در کلیه اقدامات، حفاظت اطلاعات سامانه‌های حیاتی و مهم و در نهایت تولید سازه‌های دو منظوره (موانع و ...). (اسکندری، ۱۳۸۹: ۴۱-۴۳)

پراکندگی

گسترش، باز و پخش نمودن و تمرکززدایی نیروها، تجهیزات، تأسیسات یا فعالیت‌های خودی به منظور تقلیل آسیب‌پذیری آن‌ها در مقابل عملیات دشمن به طوری که مجموعه‌ای از آن‌ها هدف واحدی را تشکیل ندهند. در این مورد نیاز است به اصل تمرکززدایی توجه ویژه شود به عنوان مثال چنانچه یک نوع اقلام (مانند مهمات) تنها در یک انبار یا یک سایت نگهداری گردد، اگر انبار یا سایت اشاره شده مورد هدف حملات دشمن واقع گردد، به نوعی یگان‌های عمل‌کننده در ارتباط با آن نوع اقلام خاص دچار مشکل می‌شوند. (کولیوندی، ۱۳۹۰: ۲)

تعریف جنگ ناهم‌تراز و ویژگی‌های آن

جنگ ناهم‌تراز، دفاع همه‌جانبه اثربخشی است که با محوریت ایده و هوشمندی، در مقابل دشمنی که با محوریت فن‌آوری و کارایی، توان رزمی خود را افزایش داده و قطعیت فضای رزم را از بین برده است، با افزایش تعداد و سرعت چرخه محرک‌های غیرقابل پیش‌بینی و دور از انتظار در کلیه سطوح او را سردرگم نموده و با پایداری خود در صحنه نبرد، جنگ را فرسایشی و دشمن را وادار به تغییر اراده و رفتار می‌کند. در جنگ ناهم‌تراز محیط عملیاتی، محدود به مناطق نبرد نبوده، بلکه اقدام علیه زیرساخت‌های دشمن در هر نقطه از جهان و سرزمین اصلی او نیز می‌باشد (یارندی، ۱۳۸۸: ۲۳).

از مهم‌ترین ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: تکرارناپذیری، کوتاه‌مدت بودن، غافلگیرانه بودن (راهکنشی و راهبردی)، غیرقابل پیش‌بینی بودن، صحنه نبرد مشخص نداشتن، نامشخصی و نامعینی جنگ‌جویان، نداشتن ابزار و فن‌آوری مشخص، داشتن فضای رزمایش زیاد، ضربه دقیق عملیاتی، داشتن واحدهای اجرایی و رزمی کوچک، سرعت، شدت عمل، تحرک، حفاظت، صرفه‌جویی، پراکندگی، امنیت، دقت، انعطاف‌پذیری. (منشادی، ۱۳۹۰: ۲)

مفهوم آمایش سرزمینی

آمایش سرزمینی، تنظیم و برنامه‌ریزی کمی و کیفی یک محل با در نظر داشتن شرایط و عوامل سیاسی، نظامی، امنیتی، اقتصادی، اجتماعی، اقلیمی در سطح کلان و وسیع می‌باشد. از مهم‌ترین ویژگی‌های آن، نگرش همه‌جانبه به مسائل، آینده‌نگری و دور اندیشی و نتیجه‌گیری‌های مکانی از محتویات راهبرد توسعه ملی می‌باشد. منظور از آمایش سرزمینی تنظیم سه عنصر فضا، انسان و فعالیت برای رسیدن به مطلوب‌ترین توزیع ممکن جمعیت از طریق بهترین شکل توزیع فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی در پهنه سرزمینی است. (کولیوندی، ۱۳۹۰: ۵)

در کشورهای اروپایی مفهوم آمایش سرزمینی ابتدا مفهوم پدافندی دارد و سپس مفهوم توسعه‌ای پیدا می‌کند. قبل از ساخت نیروگاه، بزرگراه، سد و زیرساخت‌های کلیدی موضوع در کمیته‌های نظامی مطرح می‌گردد و پس از بررسی لازم و اعمال ملاحظات دفاعی و امنیتی نسبت به ساخت آن‌ها اقدام می‌گردد.

آمایش سرزمین و نقش ملاحظات دفاعی امنیتی

رویکرد آمایشی به ساماندهی سازمان دفاعی یک کشور باعث می‌شود که سازمان فضایی نیروهای مسلح به گونه‌ای در فضا استقرار یابد که حداکثر امنیت، توان و قابلیت دفاعی را برای کشور فراهم نماید.

هدف از آمایش سرزمین در رابطه با بخش دفاع، استقرار بهینه واحدهای نظامی در فضا برای تامین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب پذیری می‌باشد. در این راستا می‌توان فضای جغرافیایی ایران را به سه قلمرو ژئواستراتژیک بدین شرح تقسیم نمود:

۱- قلمرو حاشیه (ریملند) ۲- قلمرو سرزمین میانه (میدلند) ۳- قلمرو سرزمین مرکزی (هارتلند). از سوی دیگر اصولا واحدهای نظامی که در سازمان ارتش‌ها وجود دارد نیز به چهار دسته کلی الف) واحدهای عملیاتی و رزمی که در صف قرار می‌گیرند، ب) واحدهای پشتیبانی، ج) واحدهای تکنولوژی و تولید- صنایع نظامی، د) واحدهای فرماندهی و ستاد، تقسیم می‌شوند.

حال این سؤال مطرح است که این واحدهای نظامی چگونه در سه قلمرو ژئواستراتژیک فوق واقع می‌شود (حافظنیا، ۱۳۸۲: ۲۴) که در جدول ۲ به طور خلاصه آورده شده است.

جدول ۲- نحوه قرارگیری واحدهای نظامی در سه قلمرو ژئواستراتژیک

قلمرو ژئواستراتژیک	واحدهای نظامی مستقر در ارتش
قلمرو حاشیه	واحدهای عملیاتی و رزمی که در صف قرار می‌گیرند
قلمرو سرزمین میانه	واحدهای پشتیبانی
قلمرو سرزمین مرکزی	واحدهای تکنولوژی و تولید- صنایع نظامی، و همچنین واحدهای فرماندهی و ستاد

حجم نمونه آماری

با توجه به ماهیت پژوهش، جامعه آماری شامل کلیه صاحب نظران سطوح مدیریت سازمانی و راهبردی نزاجا و آجا و ستاد کل نیروهای مسلح و وزارت دفاع با ویژگی‌های زیر است:

(الف) حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد

(ب) جایگاه سازمانی ۱۷ و بالاتر در سازمان مربوطه

(پ) برخورداری از آشنایی حداقل به مدت پنج سال با مبحث پدافند غیرعامل

(ت) داشتن حداقل دو سال آشنایی با حوزه سامانه پشتیبانی خدمات رزمی

(ث) دارای حداقل دو سال تجربه حضور در عرصه دفاع مقدس

که با بهره‌مندی از خرد جمعی و با اعمال ضریبی حدود ۲۰۰ نفر تخمین زده می‌شوند. در این تحقیق برای دستیابی به حجم نمونه، از فرمول کوکران استفاده می‌گردد. با توجه به محاسبات انجام شده به وسیله فرمول مذکور و حداقل حجم نمونه بر مبنای فرمول کوکران، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، شناخت عوامل، تکمیل پرسش‌نامه‌ها و . . . حجم نمونه تحقیق حاضر با ۰/۵٪ خطا، ۹۵٪ اطمینان و ۰/۰۸ درصد خطای قابل تحمل در اندازه‌گیری ۸۶ نفر می‌باشد که جهت دقت بالاتر و اطمینان بیشتر حجم نمونه تحقیق ۹۰ نفر در نظر گرفته می‌شود.

روابط زیر نحوه محاسبه حجم نمونه را نشان می‌دهد:

رابطه کوکران:

$$n = \frac{N \left(\frac{Z_{\alpha}}{2} \right)^2 \cdot p \cdot q}{(N-1)d^2 + p \cdot q}$$

بنابراین:

رابطه کوکران:

$$n = \frac{200 \cdot (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{(200-1) \cdot 0/08^2 + (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5} = 86$$

جهت اطمینان بیشتر و دقت بالاتر $\rightarrow$ $n = 90$ = حجم نمونه آماری = ۸۶

اسناد بالادستی

طبق قانون برنامه سوم توسعه که به تأیید فرماندهی معظم کل قوا امام خامنه‌ای (مدظله العالی) نیز رسیده است، آمایش سرزمین بعنوان چارچوب بلند مدت در برنامه‌ریزی‌ها باید مبتنی بر اصول زیر باشند: الف) ملاحظات امنیتی و دفاعی، ب) کارایی و بازدهی اقتصادی، پ) وحدت و یکپارچگی سرزمین، ت) گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای، ث) حفاظت محیط زیست و احیای منابع طبیعی، ج) حفظ هویت اسلامی،

ایرانی و حراست از میراث فرهنگی، چ(تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصادی کشور، و ح)توجه به توسعه متکی بر منابع داخلی و رفع محرومیت‌ها، خصوصاً در مناطق روستایی کشور.

لازم به ذکر است که حدود ۴۰ سال از عمر اجرای طرح‌های آمایش سرزمینی در ایران سپری شده است. در این مدت نتایج طرح‌ها با ناکامی‌ها و موفقیت‌هایی روبرو بوده است. مطلبی که حائز اهمیت می‌باشد، اینست که همه دولتمردان بر ضرورت آمایش سرزمینی و استفاده بهینه از امکانات محیطی صحه گذاشته‌اند. اما دیدگاه‌ها، عمدتاً امر توسعه را در برداشته و طرح‌هایی جهت دفاع سرزمینی و حفاظت از مراکز حیاتی و حساس در مواقع خطر و بحران ارائه ننموده‌اند. در بحبوه هشت سال دفاع مقدس و خساراتی که بر امکانات کشور وارد شد ضرورت چنین طرح‌هایی را بیش از پیش ملموس گرداند و این امر موجب گردید تا در برنامه دوم و ویژه برنامه سوم توسعه در هیات دولت پیشین، آمایش سرزمین یکی از اهداف عمده برنامه ای دولت محسوب گردید و مساله دفاع سرزمینی نیز به نوعی در آن ملاحظه شد. (جلالی، ۱۳۸۹: ۱۷۵)

بحث و یافته‌های تحقیق

لازمه فعالیت هر سامانه، برنامه‌ریزی است. برنامه‌ریزی، کارکردها را به فعالیت تبدیل کرده و فعالیت‌های انجام شده را در مسیر معین هدایت می‌نماید. برنامه‌ریزی زمان موجود را میان فعالیت‌های مختلف تقسیم می‌نماید.

برنامه‌ریزی‌های آماد و پشتیبانی می‌توانند دراز مدت، میان مدت و کوتاه مدت باشند. برنامه‌ریزی‌های آماد و پشتیبانی از حیث سازمانی یا حوزه جغرافیایی یا برحسب کارکردهای آماد و پشتیبانی قابل تفکیک می‌باشند.

تدوین یک برنامه‌ریزی صحیح آماد و پشتیبانی برای جنگ‌های ناهم‌تراز نیازمند شرایط زیر است: (کارگروه تخصصی مرابش، ۱۳۸۹: ۱۱)

- کوتاه یا میان مدت باشد؛

- الزام زمانی داشته باشد؛

- در هر منطقه‌ای قابل اجرا باشد؛

- جزء نگر باشد؛

- قابلیت انطباق و تعامل با آماد و پشتیبانی متعارف را داشته باشد؛

این سامانه یک سامانه آماد و پشتیبانی چابک است و همچنین دارای واکنش سریع، با کیفیت بالا می‌باشد. در واقع آماد و پشتیبانی جنگ ناهمتر از آمیزه‌ای از سامانه‌های آماد و پشتیبانی چابک، ناب و یک‌پارچه است. اما این نکته را باید به یاد داشت که مفاهیم آماد و پشتیبانی جنگ ناهمتر از با گذشت زمان، تکامل می‌یابند و باید واکنش آماد و پشتیبانی را جهت مقابله با پیشامدهای نامعین و ناشناخته آتی، روزآمد نگه داشت.

شناخت نقاط ضعف و آسیب‌پذیری تهدیدات نظامی ناهمتر از علیه جمهوری اسلامی ایران در جنگ آینده، امری ضروری بنظر می‌رسد که در جدول ۳^(۱) به آنها اشاره شده است در تحلیلی کلی‌تر از نقاط ضعف و آسیب‌پذیری تهدید ناهمتر از، جدول ۴^(۲) نیز طرح گردیده است. (سلماسی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۱)

با اطلاعات به دست آمده از مسئولان و دست اندرکاران سامانه آماد و پشتیبانی نزاچا، در حال حاضر نقاط ضعف و قوت این سامانه در جدول ۵^(*) آورده شده است (بررسی میدانی انجام شده).

۱- کلیه محاسبات، جداول، نمودارها و مطالب مرتبط با این موضوع، جهت اطلاع خوانندگان در دفتر فصلنامه موجود است.

۲- کلیه محاسبات، جداول، نمودارها و مطالب مرتبط با این موضوع، جهت اطلاع خوانندگان در دفتر فصلنامه موجود است.

انتخاب عرصه‌های ایمن در جغرافیای کشور (بررسی و آنالیز تهدیدات خارجی و داخلی، ارزیابی نواحی آسیب پذیر، انتخاب فاصله مناسب از مرزها^۱ نسبت به تهدید و ...)، کوچک‌سازی، ارزان‌سازی و ابتکار در پدافند غیر عامل (اجتناب از گسترش مراکز حیاتی و حساس با مقیاس بزرگ، کوچک‌سازی، پراکنده‌سازی و زیاد سازی)، عدم وابسته‌سازی سیستم‌های حیاتی به هم (موازی‌سازی) و مکان‌یابی بهینه استقرار عملکردها در فضا (انتخاب عرصه امن از نظر جغرافیایی نظامی و پهن امن، بررسی نقاط امن در بهینه امن جغرافیایی مورد نظر) و ... از اصول و شاخص‌های پدافند غیر عامل مؤثر بر آمایش سرزمین می‌باشد که می‌باید در رابطه با برطرف کردن نقاط ضعف ذکر شده، مورد توجه قرار گیرد.

همان طور که اشاره شد انتخاب فاصله مناسب از تهدیدات در مرز برای استقرار عملکردها در ایجاد ایمنی مناسب برای عملکردها در برابر تهاجمات هوایی و زمینی دشمن ضرورت دارد.

چون در جنگ ناهمتر از باید حداکثر سرعت و حداقل تحرک را مدنظر قرار داد باید آمادگاه‌ها در مناطقی و در فاصله مناسبی از مرزها قرار داشته باشند تا بتوانند در سریع‌ترین زمان ممکن آمادرسانی را انجام داده و همچنین از فاصله مناسبی برای کاهش آسیب پذیری برخوردار باشند. آماد گاهای موجود نزاجا بشرح جدول ۶^۲ می باشد.

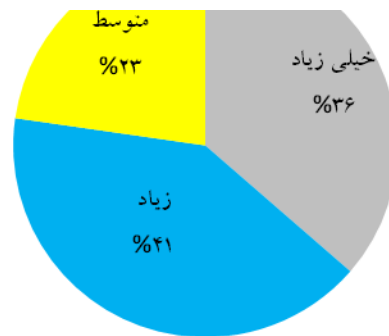
در مصاحبه انجام شده با خبرگان و نخبگان نتیجه کلی چنین حاصل شد که در برخی مناطق کشور با توجه به محورهای جدید تهدید نیاز به بازنگری در آمایش آمادگاه‌ها داریم.

۱- فاصله مناسب از مرز را می‌توان بشرح زیر بصورت کمی چنین تعریف نمود؛ فاصله کم از مرز: یعنی فاصله عملکرد از مرز تا محل تا ۳۰ کیلومتر، فاصله متوسط: یعنی از ۳۰ الی ۱۰۰ کیلومتر، فاصله مناسب: یعنی از ۱۰۰ الی ۲۵۰ کیلومتر، فاصله زیاد: یعنی از ۲۵۰ الی ۴۰۰ کیلومتر

۲- کلیه محاسبات، جداول، نمودارها و مطالب مرتبط با این موضوع، جهت اطلاع خوانندگان در دفتر فصلنامه موجود است.

در ادامه رئوس کلی نتایج حاصل با توجه به پرسش‌نامه‌ها شرح داده می‌شود.

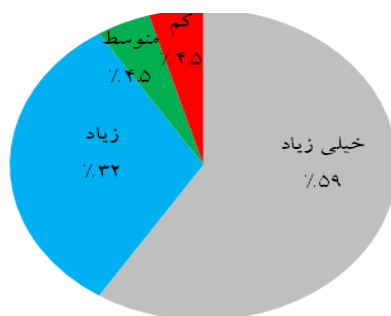
۱- در طول هشت سال دفاع مقدس آمادگاه‌های نزاچا تا حد زیادی پاسخگوی احتیاجات سازمان بوده است (شکل ۲). با توجه به آمار استخراج شده از پرسش‌نامه‌ها، ۷۷ درصد پاسخ‌دهندگان بر این باورند که چپش آمادگاه‌ها در طول جنگ مناسب بوده است.

شکل ۲- میزان مناسب بودن آمایش آمادگاه‌ها در طول هشت سال دفاع مقدس

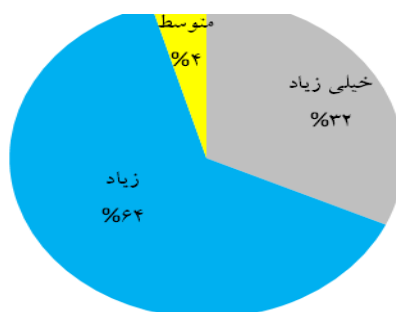
۲- با گذشت بیش از دو دهه از جنگ تحمیلی، نیاز به بازنگری در آمایش آمادگاه‌ها در سطح کشور احساس می‌شود به طوری که بیش از ۹۰ درصد پاسخ‌دهندگان این امر را تصدیق می‌نمایند (شکل ۳).

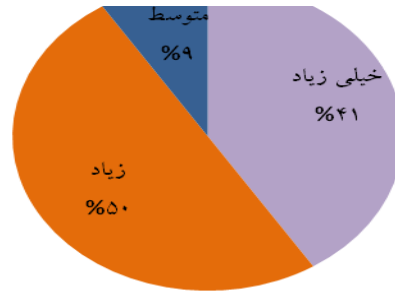

شکل ۳- میزان احساس نیاز به بازنگری در آمایش آمادگاهها پس از گذشت بیش از دو دهه از جنگ

۳- حضور نیروهای فرامنطقه‌ای و وجود محورهای تهدید جدید در اطراف کشور، نقش مؤثری در آمایش آمادگاه‌های صحرائی دارد (شکل ۴ و ۵). بیش از ۹۰ درصد پاسخ‌دهندگان این دو تهدید را مؤثر در آمایش آمادگاه‌ها دانسته‌اند.

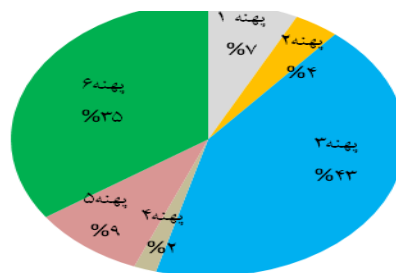
شکل ۴- اثر حضور نیروهای فرامنطقه ای در اطراف کشور بر آمایش آمادگاه‌های صحرائی

شکل ۵- اثر وجود محورهای تهدید جدید در اطراف کشور بر آمایش آمادگاه‌های صحرایی

۴- با توجه به محورهای جدید تهدید و حضور نیروهای فرمانتقه‌ای، برخی مناطق کشور بیش از سایر قسمت‌ها نیاز به بازنگری در آمایش آمادگاه‌ها دارد که در شکل ۶ به صورت شماتیک نمایش داده شده است.

۵- نظر به حضور نیروهای بیگانه در جوار کشور و احساس نیاز به وجود آمادگاه‌هایی در آن منطقه، ضرورت ایجاد آمادگاه در دو پهنه ۳ و ۶ (مشخص شده در شکل ۱ (**)) بیش از سایر نواحی ملموس می‌باشد؛ به طوری که حدود ۸۰ درصد پاسخ‌دهندگان بر این امر تأکید دارند (شکل ۷). به عبارت دیگر مناطق ۷ و ۸ به آمادگاه‌های صحرایی کشور اضافه خواهند شد.

شکل ۷- نظرات خبرگان در مورد استقرار آمادگاه‌ها در پهنه‌های مشخص شده در شکل ۱ (**)

جمع بندی

در جنگ ناهم‌تراز کشوری که از نظر فن‌آوری تجهیزاتی و تسلیحاتی بر دشمن خود برتری ندارد، باید با استفاده از اصول پدافند غیرعامل مانند انتخاب عرصه‌های ایمن در جغرافیای کشور، کوچک سازی، ارزان‌سازی در عرصه‌های مختلف نبرد، با دشمن خود مقابله نماید.

از نقطه نظر آمادی می‌توان با انجام مأموریت‌هایی نظیر ایجاد پشتیبانی آمادی اثربخش و مستمر با تهیه طرح‌های جامع، ذخیره‌سازی مناسب، اعمال صرفه‌جویی، به‌کارگیری منابع بومی و طبیعی و نیز کاهش آسیب‌پذیری منابع آمادی در پدافند غیرعامل به نحو مطلوب ایفای نقش نمود.

چنانچه سامانه آمادسانی سیال، متحرک، پویا، انعطاف‌پذیر و پاسخگو باشد و از طرفی دارای قابلیت پدافند غیرعامل باشد، باعث کاهش آسیب‌پذیری و ارتقای پایداری آن سامانه در نبرد ناهم‌تراز می‌شود.

به علت موقعیت خاص و بی‌نظیر جمهوری اسلامی ایران در منطقه از لحاظ موقعیت راهبردی و ژئوپلیتیک از دیرباز مورد توجه دشمنان قرار داشته است. لذا با توجه به اهمیت سامانه آماد و پشتیبانی و آسیب‌پذیری این سامانه در یک جنگ ناهم‌تراز، آمادگاه‌های کشور برابر الگوی ارائه شده در شکل ۱ نیاز به بازنگری و باز مهندسی دارند.

کتابنامه

۱. آقاپور، عبدالله، تبیین نقش پدافند غیرعامل در حوزه رسته آماد با رویکرد رزم ناهمتراز، مجموعه مقالات همایش پدافند غیرعامل، ۱۳۹۰.
۲. اسکندری، حمید، دانستنی های پدافند غیرعامل (ویژه مدیران و کارشناسان)، سازمان پدافند غیرعامل کشور، انتشارات بوستان حمید، ۱۳۸۹.
۳. جلالی، غلامرضا، طراحی الگوی آمایش سرزمین با اعمال اصول پدافند غیرعامل جهت نیل به توسعه پایدار و امن؛ مورد مطالعه منطقه شمال غرب ایران، رساله دکتری مدیریت راهبردی دفاعی، دانشکده دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ۱۳۸۹.
۴. حافظ‌نیا، محمدرضا، ساختار فضایی نظری برای سازمان دفاعی کشور.
۵. حیدری، کیومرث، جنگ های آینده، تهران، انتشارات معاونت تربیت و آموزش نزا، ۱۳۸۹.
۶. زادنجفی پور، مهرزاد، بررسی عوامل مؤثر بر نحوه آمایش سرزمینی آمادگاه های مهماتی آجا، پایان نامه کارشناسی ارشد، مجتمع دانشگاهی آمایش و پدافند غیرعامل، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ۱۳۸۸.
۷. سازمان پدافند غیر عامل کشور، کتابچه آموزشی «آشنایی با اهداف و ماموریت سازمان پدافند غیر عامل کشور»، منتشره از روابط عمومی سازمان پدافند غیرعامل کشور، ۱۳۸۷.
۸. سلماسی و همکاران، یعقوب، جنگ ناهمتراز، تهران: دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸.
۹. سهامی، حبیب‌اله، آمایش و مکانیابی، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، ۱۳۸۶.
۱۰. صالحی، راشد، لجستیک در نبرد ناهمتراز، دانشکده فرماندهی و ستاد آجا، ۱۳۸۷.
۱۱. صفوی، سیدیحیی، جغرافیای نظامی، انتشارات دانشگاه امام حسین(ع)، ۱۳۷۷.
۱۲. عصاریان نژاد، حسین؛ قرائی آشتیانی، محمدرضا، سامانه آمادی دفاع هوایی در نبرد ناهمگون، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، زمستان ۱۳۸۷.
۱۳. کارگروه تخصصی مرایش، بررسی میدانی کارگروه تخصصی مرکز آموزش پشتیبانی شهید سرلشکر فیض ا... امانی نزا، ۱۳۸۹.

۱۴. کولیوندی، عبدالرضا، نقش پدافند غیرعامل در حوزه رسته مهمات به منظور کاهش آسیب پذیری و ارتقای پایداری در نبرد ناهمتراز، مجموعه مقالات همایش پدافند غیرعامل، ۱۳۹۰
۱۵. قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)، پدافند غیر عامل، مجموعه نشریات ۱ الی ۱۱، فرماندهی کل آجا، قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء، معاونت پدافند غیر عامل، ۱۳۸۶
۱۶. قنوات، مسعود، فرج پور، عبدالحسین، علی اکبری، احسان، طرح ریزی پدافند غیر عامل، دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش ج. ا. ا، تهران، ۱۳۸۷
۱۷. مک نایر، جنگ ناهمگون، ترجمه سید حسین محمدی نجم و محمد تمنایی، انتشارات دوره عالی جنگ، دانشکده فرماندهی و ستاد، دوره عالی جنگ، بهار ۱۳۸۲
۱۸. منشادی، محمدعلی، نحوه پدافند غیرعامل در حوزه رسته‌های آماد و پشتیبانی به منظور کاهش آسیب‌پذیری و ارتقای پایداری در نبرد ناهمتراز، مجموعه مقالات همایش پدافند غیرعامل، ۱۳۹۰
۱۹. موحدی‌نیا، جعفر، اصول و مبانی پدافند غیرعامل، مجتمع دانشگاهی آمایش و پدافند غیرعامل، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر، زمستان ۱۳۸۸
۲۰. یارندی، محسن، تیپ در جنگ ناهمتراز، انتشارات دافوس آجا، ۱۳۸۸.

